

YSON ruotsinkielisen version lisälinjaukset

Johdanto

YSON ruotsinkielistä versiota ylläpidetään samojen yleisten periaatteiden mukaan kuin suomenkielistä versiota, niiden osalta ks. [YSON kehityslinjaukset](#). Joitakin erityishuomioita on kuitenkin tarpeen tehdä, mitä tulee nimenomaan ruotsinkielisen sisällön ylläpitolinjauksiin, ja niitä käsitellään tässä. Monikielisyysyteen liittyvät YSO-periaatteet perustuvat pitkälti ISO-standardin 25964-1 kieltenvälistä ekvivalenssia koskeviin suosituksiin (standardin luku 9).

YSON käsitteenmuodostuskielinä ovat suomi ja ruotsi (englanti ja saame ovat käännöskieliä), ja semanttinen rakenne näiden ontologian kieliversioiden välillä on symmetrinen. Tämä tarkoittaa, että jokaisella suomenkielisellä käsitteellä kuuluu olla yksi (ja vain yksi) ruotsinkielinen vastine, ja että käsitteiden välisten suhteiden (ylä- ja alakäsitteet sekä assosiatiiviset käsitteet) pitää täsmätä myös ruotsiksi vastaavalla tavalla kuin suomeksi. Valitun ruotsinkielisen termin pitää viitata samaan käsitteeseen kuin vastaava suomenkielinen termi. Termien kuuluu mahdollisimman tarkasti kattaa samaa merkityskenttää, ja niitä on tarkoitus voida käyttää samassa merkityksessä ja kontekstissa.

Työvaiheet

Kun ontologiaan hyväksytään uusia käsitteitä, tai tehdään muutoksia jo sanastossa oleviin käsitteisiin, on tärkeää, että ehdotuksia tarkastellaan molempien kielten kannalta. Käsiteanalyysin avulla selvitetään mihin termin on tarkoitus viitata, mitä merkityskenttää termin on tarkoitus kattaa, ja missä yhteydessä sitä on tarkoitus käyttää.

Mahdollisia vastineita haetaan monikielisistä lähteistä kuten monikielisistä sanakirjoista, sanastoista ja sivustoista (esim. MOT-sanakirjat, TEPA-termipankki, IATE, Tieteen termipankki, Mesh, Valter-termipankki, Förvaltningshistorisk ordbok, Svenskt lagspråk i Finland, Finton muut ontologiat). Erikielisten termien määrittelyä ja käsitteilyä vertaillaan myös erikseen eri auktoritatiivisissa lähteissä (esim. Svenska Akademiens ordböcker, Nationalencyklopedin, Svenska ämnesord, Rikstermbanken, Artdatabanken, Uppslagsverket Finland, Kielitoimiston sanakirja). Termien käyttöä käydään läpi muissa luotettavissa lähteissä (esim. Finlex, viranomaisten ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden sivustot, erikoisalojen sanastot), ja myös käyttö yleisemmin eri verkkoaineistoissa tarkastetaan (Googlen kautta, myös esim. Wikipedia/Wikidata). Lisäksi tutkitaan termin mahdollista käyttöä asiansanana tietokannoissa (ensisijaisesti Melindassa).

Ruotsinkielisten termien osalta seurataan ruotsin kielen kielenhuoltoauktoriteettien ohjeita (esim. Språkrådetin laatima Svenska skrivregler) ja oikeinkirjoitus tarkistetaan aina tarvittaessa svenska.se -palvelusta.

Termivalinnan lähtökohta on samanlainen kuin suomeksi, eli suositaan luonnollista kieltä, vakiintuneita termejä ja ilmaisia jotka ovat yleisessä käytössä, ja jotka ovat myös kielenhuollollisesta näkökulmasta hyväksyttviä. Samalla huomioidaan myös erikois- ja ammattiterminologiaa, mikä aiheuttaa joissakin tapauksissa haasteita, koska yleisesti käytössä olevat termit ja niiden määritelmät eivät aina vastaa erikoisterminologian käsitteilytapaa.

Kuten suomeksikin, sama ruotsinkielinen käsite saa olla vain kerran edustettuna, eli sanastossa ei sallita useita erillisiä ruotsinkielisiä päätermejä, jotka viittaavat samaan asiaan. Esim. abstrakt konst, ohjausterminä nonfigurativ konst. Vastaavalla tavalla jokainen termi saa esiintyä vain kerran, eli jos samannäköinen termi tarvitaan vastineena kahdelle eri käsitteelle, pitää näille molemmille lisätä tarkenne, esim. artiklar (publikationer), artiklar (språkvetenskap).

Parhaiten soveltuva, suomenkielisen termin kanssa täsmäävä, eniten käytetty, sekä kielellisesti korrekti termi valitaan päätermiksi (käytettävä termi). Muista vaihtoehtoisista muodoista tehdään ohjaustermejä. Ohjaustermien määrä vaihtelee kielestä kieleen, sen mukaan mitä ko. kieliversiossa tarvitaan. Kaikki synonyymiset tai muuten lähellä olevat termit, jotka auttavat käyttäjää löytämään oikean termin on syytä lisätä ohjaustermeiksi. Sellaisten ohjaustermien lisäämistä kuitenkin vältetään, jotka ovat jossain toisessa YSO-pohjaisessa ontologiassa pääterminä, varsinkin jos ko. termillä on siinä eri suomenkielinen vastine.

Suomenkieliset huomautukset käännetään ruotsiksi, ja ruotsiksi lisätään tarvittaessa myös erillisiä huomautuksia silloin kun niitä tarvitaan nimenomaan vain ruotsiksi, esim. talkkuna: "Mjöl berett av korn, havre och ärter. Motsvarande term saknas på svenska."

Koska kieli muuttuu jatkuvasti, tarvitaan myös termimuutoksia, ja ne tehdään ruotsiksi erikseen aina tarpeen mukaan, samoin kuten suomeksikin. Joissakin tapauksissa, kun muutos tapahtuu myös käsitetasolla, voi olla syytä pitää sekä vanha että uusi termi erillisinä päätermeinä. Jos toisella kielellä ei ole tapahtunut vastaavaa muutosta, täytyy nämä erottaa toisistaan sulkutarkenteiden tms. avulla, esim. laki lapseksiottamisesta = adoptionslag (1985), adoptiolaki = adoptionslag (2012).

Erillisen muutoskokonaisuuden muodostavat kaikki ne muutostarpeet, jotka johtuvat ontologian vanhemman sisällön taustasta. Sanaston pohjana toimivat siis YSA ja Allärs, jotka olivat kaksi erillistä tesaurusta, ja niiden keskenään linkitetyt termit suomeksi ja ruotsiksi eivät aina vastaa toisiaan käsitetasolla ja /tai kuvailukäytössä. Tästä johtuvia parannustarpeita käsitellään ja toteutetaan aina sen mukaan, kun niitä huomataan tai kun niistä tulee palautetta.

Ekvivalenssi haasteena

Aiemmin kuvailtua ideaalitilannetta, jossa ruotsinkielinen termi vastaa täysin suomenkielistä termiä, ei valitettavasti aina ole mahdollista saavuttaa. Useinkin eriikielisten termien välinen ekvivalenssi on epätarkka tai vain osittainen, niin että esim. termien merkitysten laajuudessa, konnotaatiossa tai tulkinnessa voi olla eroavaisuuksia. Tämä ratkaistaan tavallisesti niin että hyväksytään lähimpänä oleva termi vastineeksi, vaikkei tämä vastaisi suomenkielistä käsitettä aivan täydellisesti tai kaikilta osin.

Toisinaan esiintyy hankalampi yksi-moneen-ekvivalenssi, joka tarkoittaa, että kaksi tai useampia ruotsin termejä vastaavat yhtä suomenkielistä termiä, tai että yksi ruotsinkielinen termi vastaa kahta tai useampaa suomenkielistä termiä. Osa näistä tapauksista ratkaistaan jakamalla termin merkityksiä hienommin, eli käytännössä lisäämällä tarkentavia sulkuja termeille, mutta osa voidaan myös ratkaista niin että jokin merkitys jätetään pois tai että termejä yhdistetään toisella kielellä. Niissä tapauksissa, joissa käytetään perimmäisellä tasolla samasta asiasta eri nimityksiä, on yksi mahdollinen ratkaisu kahden eri termin yhteen liittäminen vastineeksi. Esim. isoäldit = far- och mormödrar, käsittely = behandling och hantering, joet = floder, åar och älvar, kilvet ja kyltit = skyltar.

Joissakin tapauksissa tietyllä suomenkieliselle termille ei yksinkertaisesti löydy minkäänlaista ruotsinkielistä vastinetta, ei edes epätarkkaa tai osittaista. Ongelmia aiheuttavat usein abstraktit termit, uutta prosessia, toimintoa, välinettä, menetelmää tms. koskevat termit, suomalaisesta kulttuurista riippuvaiset termit, tuoreet muotitermit, tai muut ad hoc -tyyppiset termit. Yksi tapa ratkaista tapaukset, joissa ei ole olemassa mitään täsmäävää ruotsinkielistä termiä, on laittaa vastineeksi selittävä termivastine tai fraasi, esim. kääntöneuleet = vändbara stickade plagg. Toinen ratkaisutapa on hyväksyä vastineeksi suomenkielinen (tai englanninkielinen) termi sitaattilainana, esim. lintukotolaiset = lintukotolaiset, rekilaulut = rekilaulut. Mahdollisesti voidaan myös luoda uusi termi (ei suositella, ainakaan ilman aihealueen asiantuntijan ja kielenhuoltajan konsultaatiota) tai ottaa käyttöön uusi, vasta ehdotettu termi, esim. aeroekologia = aeroekologi. Silloin kun päädytään tämänkaltaisiin hankaliin ratkaisuihin, lisätään asiasta myös huomautus, esim. "Det finns inget etablerat motsvarande begrepp på svenska." Tilanne voi tietyksi olla myös päinvastainen, niin että suomeksi ei löydy vastaavaa termiä, esim. skrönor, mutta melko harvoin on tällaisia ehdotettu.

Lisäksi jotkut kielelliset eroavuudet suomen ja ruotsin välillä aiheuttavat erityisiä haasteita ruotsinkielisten vastineiden muodostamisessa. Suomen kielessä esimerkiksi muodostetaan helpommin ja joustavammin uusia sanoja, ja käytetään paljon ytimekkäitä yhdyssanarakenteita, -uus/-yys -päätteisiä ominaisuuteen viittaavia termejä, sekä refleksiiviverbejä. Kielten välillä on myös eroja siinä, miten asioita jäsennellään. Näistä eroavaisuuksista johtuen ruotsinkieliset muodot eivät aina ole ruotsin kannalta katsottuna täysin luonteivia tai yleisiä. Esim. maallemuutto = flyttning till landsbygden, tutkijuus=forskaridentitet, tuloksellisuus = resultatrikhet, ystäväystyminen = bli vänner, suunnistautuminen = orientera sig.

Suomenruotsin erikoisasema

Koska YSON sisältö on lähtöisin suomalaisesta kontekstista ja kuvaa suomalaisia olosuhteita, ja sen on tarkoitus palvella suomalaisia ja suomenruotsalaisia käyttäjiä, pitää YSON ruotsinkielisessä versiossa huomioida suomenruotsin erikoispiirteitä. Termejä valitessa pysytään hyvässä ja vakiintuneessa ruotsissa, mutta on tapauksia joissa tämä tarkoittaa suomenruotsalaisessa kontekstissa eri ratkaisua kuin ruotsinruotsissa. Yleisiä ja hyväksytyjä suomenruotsalaisia muotoja tai finlandismeja lisätään pääsääntöisesti joko hyväksytyinä päätermeinä tai korvattuina ohjaustermeinä. Silloin kun on perusteltua valita tällainen muoto päätermiksi, voidaan myös lisätä mahdollinen vastaava ruotsinruotsin sanamuoto ohjausermiksi, ja samoin lisätään tietysti myös mahdollisia suomenruotsalaisia muotoja ohjausermeiksi silloin, kun päätermiksi on valittu vakioruotsinkielinen termi.

Tapaukset, joissa on olemassa erikseen suomenruotsin ja ruotsinruotsin suosima termi pitää ratkaista tapauskohtaisesti. Pääperiaatteena on, että suomenruotsin muoto hyväksytään päätermiksi, mikäli se on perusteltua ajatellen ontologian käyttäjäkuntaa ja käyttöä, sekä on kielenhuollon suositusten antamissa puitteissa. Tällainen tilanne voi olla, kun termi kuvaa suomalaista ilmiötä, historiaa, tai jotain muuta mitä ei Ruotsissa esiinny samoissa määrin tai samalla tavalla, esim. samkommuner, korsur. Tilanne voi myös olla, että suomalaisessa lainsäädännössä, viranomaisten toiminnassa tai muissa yhteiskunnallisissa tai virallisissa yhteisöissä käytetään tiettyä termiä, jota ei Ruotsissa tunneta tai suosita, esim. skyddsvägar, landskapsförbund. Joskus on olemassa yleisesti käytössä oleva, hyväksytty ja vakiintunut, suomenkielisen termin suhteen täsmällisempi, suomenruotsalainen termimuoto, esim. talko, donitsar. On myös tapauksia, joissa ruotsinruotsin tuntemaa tai suosimaa termiä ei ylipäätään tunneta Suomessa, tai se tunnetaan eri merkityksessä, esim. bokmärken, vrt. glansbilder.